

**ВІДМІННОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПРАВОСЛАВНИХ І
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ВІРУЮЧИХ УКРАЇНИ
(ДАНІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)**

В статті визначені наявність та характер відмінностей між греко-католиками та православними українцями за ціннісними орієнтаціями. Продемонстровано, що такі відмінності мають місце у випадку обмеженого набору цінностей, і навіть там, де такі відмінності мають місце, вони не є великими.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, греко-католики, православні

Maksim Paraschevin

**VALUE ORIENTATIONS DIFFERENCES OF ORTHODOX AND
GREEK-CATHOLIC BELIEVERS OF UKRAINE
(SOCIOLOGICAL STUDIES DATA)**

It is attempted to define the existence and character of differences of value orientations of Greek Catholic and Orthodox Christians. There are demonstrated that such differences take place for limited numbers of values, and even when this taken place, its are modest.

Keywords: value orientations, Greek-Catholic christians, Orthodox christians.

Православні та греко-католики є на сьогодні найчисельнішими релігійними течіями в Україні. Належність до першої чи другої вважається значимим фактором різної соціальної поведінки, що пов'язано з різними соціокультурними традиціями, до яких вони належать. Соціологічні дослідження чітко фіксують суттєві відмінності у ставленні сучасних православних та греко-католиків до виконання обрядових вимог своїх церков. Це зокрема стосується масштабності виконання релігійних обрядів та відвідування церковних служб. Наприклад, за даними опитування 2008 року, присвяченого вивченню релігійної ситуації в Україні, дуже часто (кожного дня або декілька разів на день) молилися 73% греко-католиків та лише 24% православних. Щодо відвідування церкви, то серед греко-католиків 31% ходить туди постійно (кілька разів на тиждень або щотижня) і 38% часто (один чи кілька разів на місяць), тоді як серед православних ці частки становили, відповідно, 6% і 13%. За даними опитування 2013 року в межах міжнародного порівняльного проекту «Європейське соціальне дослідження» (ESS¹), не менше одного разу на тиждень (кожен день, кілька разів або раз на тиждень) відвідували церкву 50% греко-католиків, та лише 14% православних. Про щоденні молитви заявили близько 48% греко-католиків та 23% православних.

¹ Докладно про вказаний проект див. Europeansocialsurvey.org

Так само масові опитування фіксують значно більший рівень, так би мовити, традиційності релігійних поглядів греко-католиків порівняно з православними, тобто визнання саме тих догматів, які є прийнятими Церквою, та відкидання різних східних або протестантських «домішок».

Проте все це є показниками власне релігійної активності, тоді як для релігієзнавців та соціологів релігії не менш (або навіть більш) важливим є питання впливу релігійної віри на поведінку поза релігійною сферою, у царині повсякденного життя. В масових опитуваннях ми рідко можемо зафіксувати реальну поведінку, проте можемо зафіксувати певні інтенції та ціннісні орієнтації, які цю поведінку визначають. І якщо ми спробуємо порівняти цінності, що існують в свідомості православних та греко-католиків, то виявиться що таких яскравих відмінностей, як у випадку із релігійними практиками, немає, а є лише невеликі відмінності далеко не за всіма цінностями.

Зокрема, якщо за результатами опитування 2013 року в межах проекту ESS порівняти православних та греко-католиків за 21-м індикатором використовуваного в цьому проекті «Портретного ціннісного опитувальника» Ш. Шварца², то виявиться, що статистично значимі відмінності мають місце лише за цінністю збереження традиції, а саме серед греко-католиків такі орієнтації не набагато, але більш поширені, порівняно з православними (серед перших середній бал склав 4,9, а серед других – 4,4).

---

² Ш. Шварц запропонував методику вимірювання універсального набору цінностей та структури їх взаємозв'язків. В ESS використовується скорочена модифікація його методики. Докладно див. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности. Концепция и методическое руководство — СПб.: Речь, 2004.

Таблиця 1.

Сприйняття важливості різних ціннісних орієнтацій православними та греко-католиками (2013 р., середні бали³)

<i>Ціннісні орієнтації</i>	<i>Православні</i>	<i>Греко-католики</i>
Придумувати нові ідеї, бути творчою людиною, все робити своїм оригінальним чином	3.8	3.7
Бути багатим, мати багато грошей та коштовних речей	3.6	3.6
Дотримання у поводженні з людьми у всьому світі рівності, наявність рівних можливостей в житті для всіх	4.5	4.3
Демонстрація своїх здібностей, бажання аби люди захоплювалися тим, що я роблю	3.7	3.7
Життя у безпечному оточенні, запобігання всього, що може загрожувати безпеці	4.7	4.7
Пошук новизни, нових занять, потреба займатися в житті багатьма різними речами	3.8	3.6
Виконання того, що наказують, слідування правилам навіть якщо ніхто за цим не слідкує	4.1	4.2
Вислуховування думок інших людей, навіть якщо вони відрізняються від моїх, розуміння точок зору інших	4.3	4.2
Скромність, «тримання в тіні», намагання не привертати до себе увагу	3.8	3.9
Гарне проведення часу, отримання того, що подобається	3.6	3.4
Самостійність у прийнятті рішення про те, що робити, бути вільним і незалежним	4.4	4.3
Допомагати оточуючим, турбуватися про добробут інших	4.4	4.5
Бути успішним, отримати від інших визнання своїх досягнень	4	4.1
Гарантування урядом безпеки від усіх загроз, сильна держава, здатна захистити своїх громадян	4.8	4.7
Пошук пригод, ризику, життя повне вражень	3	2.9
Правильна поведінка, ухиляння від будь-яких вчинків, які можуть викликати осуд	4.2	4.3
Потреба у повазі та підкоренні з боку інших людей	4.2	4.1
Вірність друзям, бажання присвячувати себе близьким людям	4.6	4.7
Збереження природи, турбота про навколишнє середовище	4.7	4.8
Слідування традиціям, релігійним або сімейним звичаям ⁴	4.4	4.9
Отримання можливостей повеселитися, займатися тим, що дає задоволення	3.3	3.1

³ Всі вказані цінності вимірювалися шестибальною шкалою, за якою респондент мав визначити міру своєї схожості/несхожості на людей, які поділяють ті чи ті цінності. Середні бали розраховувалися відповідно до напрямку шкали від «1 – Зовсім не схожий» до «6 – Дуже схожий». Відповідно, чим більшим є середній бал, тим більше респондент схильний поділяти відповідну цінність.

⁴ Відмінності середніх є статистично значимі на рівні 0,01.

Саме тут бачимо певну невідповідність існуючим уявленням про більшу консервативність православних та більшу відкритість до змін греко-католиків: виявляється, що традиціоналізм, консерватизм серед останніх поширений не менше та навіть трохи більше, ніж серед перших.

В цьому ж дослідженні 2013 року, крім порівняння за складовими індексу Шварца, ми можемо провести порівняння за деякими іншими орієнтаціями, а саме: за орієнтаціями на демократичні цінності, зацікавленістю політикою та орієнтаціями на ту чи ту частину політичного спектру (ліві – праві), патерналістськими орієнтаціями, орієнтаціями на традиційні сексуальні стосунки, ставленням до зовнішньої міграції в Україну (ізоляціонізм), орієнтаціями на довіру до людей, орієнтаціями на соціальну активність та оптимістичне сприйняття світу.

Отже, значимі відмінності між православними та греко-католиками можна побачити за такими показниками, як:

- орієнтаціями на демократичний розвиток нашої країни (середні бали склали, відповідно, 7,4 та 8,2⁵, відмінності середніх є статистично значимими на рівні 0,01);

- орієнтаціями на різні частини політичного спектру (греко-католики помітно «зсунені» вправо; на шкалі від «0 – ліві» до «10 – праві» середній бал для них склав 7, тоді як для православних 5,5)

- орієнтаціями на довіру до інших людей (середні бали склали, відповідно, 4,4 та 5,3⁶, відмінності середніх є статистично значимими на рівні 0,01);

- близькістю стосунків з друзями та колегами (серед греко-католиків рівень такої близькості був трохи меншим, а саме середній бал в цій групі склав 4,1 проти 4,4 серед православних⁷).

За такими ж показниками, як інтерес до політики, підтримці чи не підтримці позиції, що держава, уряд має скорочувати розрив у прибутках громадян (міра патерналістських орієнтацій), прийняття чи не прийняття толерантного ставлення до представників сексуальних меншин, сприйняття наслідків для національної економіки міграції робочої сили з інших країн (що можна розглядати як показник ізоляціонізму та ксенофобії), значимих відмінностей між греко-католиками та православними немає.

---

⁵ Запитання звучало як «Наскільки для вас важливо жити в країні, яка керується демократично?», зі шкалою від «0 – Зовсім не важливо» до «10 – Надзвичайно важливо». Тобто чим більшим є середній бал, тим більш важливою для представників аналізованої групи є ця цінність.

⁶ Запитання звучало як «На вашу думку більшості людей можна довіряти, чи з ними треба бути дуже обережним?», зі шкалою від «0 – Треба бути дуже обережним» до «10 – Людям можна довіряти». Тобто чим більшим є середній бал, тим більш поширена серед представників аналізованої групи орієнтація на довіру.

⁷ Запитання звучало «Як часто ви зустрічаєтесь з друзями, родичами, колегами у справах не пов'язаних з роботою?», зі шкалою від «1 – Ніколи» до «6 – Кілька разів на тиждень». Тобто чим більшим є середній бал, тим частіше представники аналізованої групи проводять такі зустрічі.

Для порівняння відмінностей в ціннісних орієнтаціях греко-католиків та православних можемо скористатися даними моніторингового загальнонаціонального опитування 2014 року, проведеного Інститутом соціології НАН України⁸. По-перше, можна порівняти орієнтації в соціально-економічній сфері, а саме: ставлення до приватного бізнесу, до приватизації великих підприємств, до купівлі/продажу землі та до участі держави в економічному житті країни (всі ці показники можуть розглядатися як показники співвідношення ліберальних та соціал-демократичних / соціалістичних орієнтацій). Якщо в масиві даних порівнювати групи греко-католиків та православних, то останні демонструватимуть значимо негативніші орієнтації стосовно більшості цих показників, тобто греко-католики значно більше підтримують приватизацію і великих підприємств і землі, та більш схильні до мінімізації державного регулювання економіки. Проте, знаючи, що основний масив греко-католиків зосереджений у західних областях нашої країни, можна припустити, що в даному випадку значимим є не віросповідання, а саме належність до регіональної спільноти, більш зорієнтованої на західні, капіталістичні цінності. Аби перевірити таке припущення необхідно виокремити ту частину вибірки, яка представляє Захід України, і всередині цієї підвибірки порівняти вірних різних конфесій. Після здійснення такої корекції відмічені вище відмінності зникають, що дає підстави вважати гіпотезу про значимість в цьому випадку релігійної складової помилковою.

Також між греко-католиками та православними не фіксується значимих відмінностей за оцінкою здатності протистояти рішенням влади (і на загальнодержавному, і на місцевому рівнях), які зачіпають інтереси респондентів. Тобто серед представників обох конфесій переважає відчуття власного безсилля проти свавілля влади. І так само немає значимих відмінностей за наявністю, так би мовити, індивідуалістичних та фаталістичних орієнтацій. Частки тих, хто вважає, що їх життя залежить від зовнішніх обставин, та тих, хто вважає, що воно залежить від особистих зусиль, серед греко-католиків та православних є приблизно однаковими (а саме, складають близько третини за кожною орієнтацією в кожній групі).

Водночас варто відмітити, що відповідаючи на запитання щодо бажаної поведінки у випадку значного погіршення умов життя, серед греко-католиків помітно поширеніші орієнтації на активні протести, тоді як православні більш зорієнтовані на збереження миру та спокою за будь-яку ціну. Зокрема, якщо аналізувати лише населення західних областей, то серед греко-католиків за активні протести висловилися 62,3%, тоді як серед православних таких 44,2%.

---

⁸ Обсяг вибірки склав 1800 осіб, які репрезентують населення України старше 17 років за такими параметрами місця проживання (регіону), типу населеного пункту, статі, віку; опитування здійснене в липні-серпні 2014 року.

Також в моніторинговому опитуванні містилися низка індикаторів важливості різних соціально-політичних та соціокультурних цінностей, зокрема відсутності значного соціального розшарування та створення в суспільстві рівних можливостей для всіх, демократичного розвитку країни та національно-культурного відродження, свободи слова (можливості вільно висловлювати свої думки та критики влади) та незалежності у справах та судженнях, реалізації підприємницької ініціативи, розширення культурного кругозору та долучення до культурних цінностей, отримання суспільного визнання та поваги, наявності цікавої роботи. І відмінності між православними та греко-католиками тут фіксуються лише стосовно соціально-політичних цінностей демократичного розвитку та національно-культурного відродження (для других ці цінності є більш актуальними). Щодо решти помітних відмінностей між представниками різних конфесій немає.

Таким чином бачимо, що на рівні ціннісних орієнтацій, які вимірювалися у згаданих опитуваннях, якихось радикальних чи навіть суттєвих відмінностей між греко-католиками та православними немає. Тобто є підстави вважати, що віросповідання в звичайних умовах не є значимим соціальним фактором, як для православних, так і для греко-католиків, а скоріше справою внутрішнього духовного життя, аніж безпосереднім дороговказом в житті повсякденному. Що, звичайно, не виключає можливості певного обмеженого впливу, та актуалізації та збільшення такого впливу у екстремальних умовах.

Олег Бучма (Київ)

РЕЛІГІЯ, ПРАВО, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: РЕЦЕПЦІЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

В статті піднімаються питання релігійних витоків права, генетичного зв'язку релігійної і правової свідомості, функціональної взаємодії релігійних і правових відносин, особливостей та залежностей релігійної та правової нормотворчості в контексті творення громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: *релігія, право, свідомість, відносини, норма, громадянське суспільство.*

Oleg Buchma

RELIGION, LAW, CIVIL SOCIETY: RECEPTION IN UKRAINIAN REALITIES

There are the problems of religious outcomes of law, genetic connection of religious and legal conscience, functional interaction of religious and lawful relations, the peculiarities and dependence of the religious and legal creation